

Rozpodobnienie

Autor: Halina Karaś

Rozpodobnienie, inaczej odpodobnienie lub dysymilacja, polega na zróżnicowaniu identycznych lub podobnych głosek, pozostających w bliskim sąsiedztwie w obrębie wyrazu. W gwarach szczególnie często zachodzą rozpodobnienia w grupach spółgłoskowych pod względem: 1) miejsca artykulacji, np. dwie spółgłoski tylnojęzykowe różnicują się na grupę: spółgłoska przedniojęzykowo-zębowa + tylnojęzykowa, por. kk → tk: letki, miętki = lekki, miękki, czy dwie przedniojęzykowe przechodzą w grupę: spółgłoska tylnojęzykowa + przedniojęzykowa, por. dł → gł: mgleje, zemgleć = mdleje, zemdleć; i 2) stopnia otwarcia narządów mowy, np. dwie spółgłoski zwarto-szczelinowe różnicują się następująco: spółgłoska szczelinowa + zwarto-szczelinowa, por. kt → cht: chto, nicht = kto, nikt, czt → št: štiry = cztery, ct → st: bogastwo, biedastwo; lub dwie spółgłoski szczelinowe dają grupę: spółgłoska zwarto-wybuchowa + szczelinowa, por. chrz → krz: krzun = chrzan, itp. Przekształcenie grupy kk w tk, mdl > mgl jest przykładem tendencji do zachowania grup spółgłoskowych przez zapobieganie ich uproszczeniu, np. przesunięcie miejsca artykulacji zagrożonej głoski d ku tyłowi jamy ustnej wzmacnia jej trwałość. Formy mgłe, zemgleli, mgłość, a także moglić się, moglitwa są znane z historii języka polskiego i do dziś zachowane w wielu gwarach (oprócz gwar śląskich). Znacznie rzadsze są rozpodobnienia głosek sąsiadujących ze sobą niebezpośrednio, głównie w wyrazach zapożyczonych, np. karkulować = kalkulować, margalyna = margaryna, ruła = rura, lubryka = rubryka, ale te zmiany można rozpatrywać jako przekręcenia wyrazów obcych, co wynika ze słabej ich adaptacji w gwarach. Rozpodobnienia zachodziły także w historii języka polskiego, np. rezultatem rozpodobnienia grup śrz, źrz ← (*sr’, *zr’) są ogólnopolskie formy środa, źródło zamiast staropolskich śrzoda, źrzódło. Rozpodobnienie jest też poświadczane np. w imieniu Małgorzata ← Margareta. Rozpodobnienie to proces fonetyczny przeciwny do upodobnienia (asymilacji). Zob. Grupy spółgłoskowe.